

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱՃԱՐԻ

Վերամորգումն Ս. Լուսաւորիչ Տաճարիմ

Ս. Լուսաւորիչ Տաճարը ամգամ մը վերամորգուած էր արդէմ, սկսելով 1937 թուականէն, երջանկալիշատակ Տ. Թորգոմ Գուշակեամ Ս. Պատրիարքի գահակալութեամ օրերում: Այդ վերամորգութիւնը շարունակուեցաւ Մեսրոպ եւ Կիւրեղ Պատրիարքներու օրերում եւ աւարտեցաւ 1951ին, Ամենապատիւ Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարքի Տեղապահութեամ օրերում, սրբապատկերներու զետեղումով:

Այս վերամորգութեամ առթիւ, վար առնուեցաւ պատերում հմացած ծեփերը, եւ եկեղեցիմ յայտնաբերուեցաւ իր հմօրեայ քարերու գեղեցկութեամբը: Նոր ի մորոյ սալայատակուեցաւ, մորգուեցաւ առաստաղի ծայրամասերը եւ գմբէթը մերսէմ, իսկ պատարագի գոյգ սեղամներու փայտեայ խաչկալմերը փոխանակուեցաւ Հայոմ Մարմարեայ կաթողիկէ խաչկալմերով: Տաճարի բոլոր սրբապատկերները փոխանակուեցաւ մորերով, գործ՝ մարտարապետ-մկարիչ Մարտիրոս Ալթունեամի: Իսկ գմբէթը դուրսէմ վերամորգուեցաւ Ամգլիական հարուստ կառավարութեամ կողմէմ, որովհետեւ արտաքիմ տամիքիմ շուրջ կը գտնուի Հապէշաց Տէյր-ըլ-Սուլթան վամքը, եւ մեմք այդ արտաքիմ տամեաց մասիմ վերամորգութեամ համար ունիմք իրաւական դժուարութիւններ:

Ս. Լուսաւորիչ Տաճարիմ երկրորդ վերամորգութիւնը սկսաւ 1 Յունուար 1977ին եւ վերջացաւ 1978ի գրեթէ վերջերը:

Այս առթիւ կատարուեցաւ հետեւեալ վերամորգութիւնները:

ա .- Վերամորգուեցաւ Տաճարի ամբողջ առաստաղիմ եւ գմբէթի մերքնամասիմ ծեփերը, սկսելով դռնէմ միմէն Ս. Սեղամները:

բ .- Վերամորգուեցաւ քարեղէմ պատերու արամքներում վմասուած ծեփերը (քոհլէ-մերը):

գ .- Վերամորգուեցաւ Տաճարի մուտքիմ քարեղէմ աստիճանիմ վմասուած քարերը:

դ .- Նորերով փոխանակուեցաւ Տաճարի սալայատակիմ վմասուած քարերը:

ե .- Մուտքի սամդուխիմ երկու կողմերու աւամդատումները շրջապատող կտաւէ հմացած վարագոյրները փոխանակուեցաւ Հայկական խաչքարերով դրուագուած տախտակէ կիսապատկերով:

զ .- Յունաց եւ Լատիմաց հետ մասմաւոր համաձայնութեամբ Ս. Լուսաւորիչ Տաճարէմ մերս ունեցամք մեր սեփական ելեկտրական հոսամքը, կապուած ուղղակի մեր Տեսչարամի ելեկտրական կեդրոնիմ հետ:

Ի Ս. Լուսաւորիչ մեր անձնական ելեկտրական հոսամքը ունեմաւու համար մասմաւոր համաձայնութիւն ունեցամք Յունաց եւ Լատիմաց հետ 1 Յունիս 1976ին: Ըստ այդ համաձայնութեամ, մեր տեսչարամի ելեկտրական կեդրոնէմ ըմդատակեայ մեգի սեփական ելեկտրական գիծ մը տարիմ դէպի Ս. Լուսաւորիչ, ամցըմելով գայմ Պատամատեղոյմ շրջափակէմ - որ երեք համայնքներու սեփականութիւնէմ է - եւ Փուշ-պսակի մրբամցըմ - որ Յունաց սեփականութիւնէմ է - դէպի Ս. Լուսաւորիչ: Ելեկտրական թելերու եւ ըմդատակեայ խողովակներու զետեղմամ ծախքերը, հասարակաց մասերում մէջ վմարուեցաւ Հայ, Յոյմ եւ Լատիմ երեք համայնքներէմ, հաւասար մասմակցութեամբ, Հայկական մասերումը՝ մեր կողմէմ, իսկ Յունական մասերում մէջ՝ Յոյներէմ: Փոխադարձաբար մեմք ալ համաձայն գտնուեցամք որպէսզի Յոյներ եւ Լատիմներ իրեմց ելեկտրական հոսամքները ամցմեմ մեր Ուշաքափմամ մատուոի մերքնայտակէմ եւ երեք համայնքներու հասարակաց մասերէմ մոյմ պայմամներով: Այսպէս Ս. Լուսաւորչի մէջ մեմք ունեցամք ելեկտրական ուժեղ հոսամք եւ ելեկտրականացուցիմք մեր բոլոր ջահերմ ու կամթեղները:

Իսկ մեմք ալ մեր կարգիմ մոյմ սկզբումքներով եւ համաձայնութեամբ Ս. Լուսաւորիչէմ ելեկտրական լոյսի ամցք տուիմք Լատիմաց Գիւտ Խաչի մատուոիմ:

Նոյմ սկզբումքայիմ պայմամներով համաձայնութիւն մը ունեցամք Յունաց եւ Լատիմաց հետ Ս. Լուսաւորիչ տարուելիք մաքուր ջուրի հոսամքիմ համար ու մեմք ունեցամք մաւէ մեր մաքուր ջուրի սեփական հոսամքը:

Նոյմ համաձայնութիւնը յետագայիմ, մոյմ սկզբումքայիմ պայմամներով իրագործելի եղամ մաւէ Ս. Յարութեամ մմացեալ բոլոր մասերում համար:

է.- եւ որովհետեւ Ս. Լուսաւորիչ Տաճարիմ վերեւ, տամիքիմ շուրջ կը գտնուի եթովպացիներու Տէր Ըլ Սուլթան վամըը եւ մեմը կարելիութիւնը չունիմք վերամորոգելու Ս. Լուսաւորչի արտաքին տամիքիմ ու գմբէթիմ արտաքին երեսը, հետեւաբար 29 Ապրիլ 1977ին դիմեցիմք Խորաշէնամ կառավարութեամ Կրօմից Նախարարութեամ, որպէսզի իրենք կատարեն տամիքիմ ու գմբէթիմ արտաքին երեսիմ վերամորոգութիւնը: 1977 Մայիսիմ սկսաւ տամիքի եւ գմբէթի մորոգութեամ գործը եւ աւարտեցաւ 24 Նոյեմբեր 1977ին: Կատարուածը միմիայն գմբէթի արտաքին մակերեսի ծեփիմ եւ տամեաց սալալատակի քարերու արամքներու սիմէմթիմ մորոգութիւնմ էր, որովհետեւ մեմը պայման դրած էիմք կառավարութեամ որ տամիքի սալալատակի քարերն վար որբել մորոգութիւն պէտք է կատարուի միայն ու միայն մեր կողմէմ:

Ը.- Ս. Լուսաւորիչ Տաճարի վերամորոգութեամ առթիւ, երկու կտոր շատ գեղեցիկ մոզայիք յատակներ պատրաստուեցան եւ գետեղուեցան տաճարի գետնիմ վրայ. ամոնցմէ առաջիմը կը մերկայացմէ Խոր-Վիրապի վամըը ի Հայաստան, Արտաշատի բարձունքիմ վրայ, ետեւը զոյգ Մասիսները: Տակը զոյգ կաքաւներ, որթատունկի ամամի մը երկու կողմերում եւ այս երկու տեսարաններում միջեւ Ս. Լուսաւորչի մուիրուած շարակամէմ մէջբերում մը .- « որ ի վիրապն անդնդային ջաղխեր մովաւ - զգլուխ վիշապիմ, ի գրի մերքմում իջմամբ սորիմ, բարձրացուցեր մեզ ի յերկինս, բարեխօսութեամբ Սրբոյմ Գրիգորի ողորմեա մեզ Որդի Աստուծոյ»: Սոյն մոզայիքը գետեղուեցաւ Ս. Լուսաւորչի Աւագ սեղանիմ առջեւ, դասիմ կեդրոնը:

Իսկ երկրորդ մոզայիքը գետեղուեցաւ գմբէթիմ տակ, կեդրոնի գմբէթիմ տակ, կեդրոնի Ատեանիմ մէջ, սիւնէ սիւն տարածութեամբ:

Երկրորդ այս մոզայիքիմ պարունակութիւնը եւս խորապէս հայկական է եւ կը մերկայացմէ մեր ժողովուրդիմ եւ մեր եկեղեցւոյ կեանքէ վերբերուած տուեալներ:

Այսպէս.- Մոզայիքի կեդրոնը կամ 9 քառակուսիներու մէջ հետեւեալ տեսարանները.-

1) Ս. Լուսաւորչի կառուցած վամքերը.- Էջմիածիմ - Մայր Աթոռը - Հոփսիսմէմ, Գայիանէմ, Շողակաթը, Մշոյ Ս. Կարապետը, որոնք բոլորմ ալ աշխարհի առաջիմ պետական - կառոյց եկեղեցիներ ենք: Ասոնք՝ իբրեւ մշամակ Քրիստոնէութիւնը պետականօրէն ընդունած, մեր առաջիմ Քրիստոնէայ ժողովուրդը եւ պետութիւնը ըլլալու իրողութեամ:

2) Սրբոց առաքելոցմ Թադէոսի եւ Բարդուղիմէոսի գերեզմաններում վրայ կառուցուած վամքերը յԱղբակ եւ յԱրտազ, իբրեւ մշամակ մեր եկեղեցւոյ Առաքելական ծագման:

3) Զուարթնոցը, իբրեւ յայտարարը մեր Հայեցի - Քրիստոնէական մշակոյթիմ մեծութեամ, գեղեցկութեամ եւ գերազանց արժէքիմ:

4) Զոյգ Մասիսները եւ Արաքսը, Աստուածաշնչական լեռն ու համգտարամը Նոյեան տապանիմ, այլ խօսքով՝ մեր կապը Աստուածաշունչիմ հետ:

5) Զուարթնոցածէ Նոյեան տապանը, որ վերարտադրութիւնմ է Փարիզի Սամ Շաբէլ եկեղեցւոյ գաւթիմ մէջ գտնուող երկու քանդակներու, որոնց քանդակագործը պէտք է ըլլայ ամծամօթ Հայ արուեստագետ մը ԺԳ. դարում: Նախմ պատկերացումը հարազատ վերարտադրութիւնմ է մեր Զուարթնոց Տաճարիմ: Ազգագրական տեսակետն արժէքաւոր պատմական տուեալ մըն է այս քանդակը, որով կրնամք հաստատել թէ Զուարթնոց Տաճարիմ այն վերարտադրութիւնը զոր կատարած է մեծամուն մարտարապետ Թորոս Թորամանեանը, հարազատ վերարտադրութիւն մըն է: Ան ի ծանօթութիւն աւելցմենք որ Բարիզի Սամ Շաբէլ եկեղեցիմ կառուցուած է ԺԳ դարում, Սամ Լուի խաչակիր թագաւորիմ կողմէ, ուր ի պահ դրուեցաւ Քրիստոսի փուշէ պսակը եւ այլ սրբութիւններ, որոնք Սամ Լուի թագաւորը ստացած էր Կոստանդնուպոլսոյ Boudouin կայսրէմ: Pierr de Montreuil Ֆրանսացի Հայ մարտարապետը ծրագրեց այդ եկեղեցիմ եւ ամոր շինութեամ համար վարձեց Ֆրանսացի ամենէմ տաղանդաւոր շինարարները: Ամոնց մէջ կային ամենայն հաւանականութեամբ օտար վարպետներ եւս, մամաւանդ Հայեր, որովհետեւ գաւթիք քանդակներում մէջ գտնուող զոյգ «Նոյի տապան»ները մերկայացուած են, Հայկական Զուարթնոց Տաճարիմ ձեւով: Իսկ քանդակման ոգն ալ շատ մեամ է Մերձաւոր Արեւելքի մէջ գործածուած քանդակման ոգիմ:

6) Խճանկարիմ վերոյիշեալ պարունակութեամբ քառակուսի միջուկիմ շուրջ, կայ ընդհանուր շրջանակ մը, ուր մերկայացուած են մեր ձեռագրական մամրամկարչական արուեստն եւ Դամասկոսի Դրամ Ս. Պողիկոսի Զ. դարու Հայկական մոզայիքն վերաբերուած կեանքական տիպարներ, Հայկական արժիւն ու կոռնկը, եղմիկն ու կաքաւը, որթատունկի մը շարունակական ըմբացքիմ ըմդմէջն:

(Շարունակելի)

Կիրեղ Եպս. Գաբրիէան